

11 EYLÜL SALDIRILARI ÜZERİNDEN ULUSLARARASI TERÖRÜN TURİZME ETKİSİ: TÜRKİYE ÖRNEĞİ

Öğr.Gör. Çiğdem MUTLU

Alaaddin Keykubat Üniversitesi, Mustafa Rahmi Büyükbali Meslek Yüksekokulu
cigdem.mutlu@alanya.edu.tr

Doç.Dr. Zafer AKBAŞ

Düzce Üniversitesi, İşletme Fakültesi
zaferakbas@duzce.edu.tr

Özet

Uluslararası niteliği ağır basan, ekonomik, ticari, kültürel ve politik boyutları da olan turizm, günümüz uluslararası aktörleri için özellikle ekonomik ve politik değeri artan bir yumuşak ve akıllı güç unsuruna dönüşmüştür. Terörizm ise uluslararası toplumun ortak endişe kaynağı olarak, turizmi ve aktörlerin çıkarlarını zamanla daha çok etkilemektedir. Turizm, insanların seyahatlerini içeren ekonomik, politik, kültürel ve sosyal bir olgu olup; niteliği itibarıyla çok yönlü; ancak esnek bir yapıya sahiptir. Böylece, sosyo-ekonomik ve yapolitik gelişmeler de hızlı ve doğrudan turizm faaliyetlerini etkilemektedir.

Çalışmanın amacı, terörist saldırılarla turizm ilişkisinin 11 Eylül saldırıları örneğinden hareketle incelenmesidir. Bu çalışmada, kırılma niteliğe sahip olan turizm olgusunun terörizmden büyük oranda etkilendiği savunulmaktadır. Anılan amaca ulaşmak için tarihin en büyük terörist saldırılarından biri olarak kabul edilen 11 Eylül 2001 saldırılarının, uluslararası boyutta ve Türkiye örneğindeki etkileri üzerine odaklanılmıştır. Bu bağlamda, elde edilen veriler değerlendirilerek, terör ve turizm arasında doğru orantılı bir ilişki olduğu ve güçlü bir şekilde birbirlerini etkiledikleri sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Uluslararası Terörizm, Turizm, Güvenlik, 11 Eylül Saldırıları, Türkiye

THE EFFECTS OF THE INTERNATIONAL TERROR ON TOURISM INDUSTRY THROUGH SEPTEMBER 11 ATTACK: THE CASE OF TURKEY

Abstract

Tourism, which has internationally significant and also economic, commercial, cultural, political dimensions, has become a soft and smart power source whose economic and political value is increasing especially for today's international actors. By the other hand Terrorism which is a source of common concern for the international community, has negative effects on the tourism industry and its actors more over the time. Tourism is involving people's travels that an economic, political, cultural and social phenomenon. Although tourism is sophisticated because of its nature, it has a flexible structure.

Thus, socio-economic or political changes also affects tourism activities quickly and directly. The aim of the study is to examine the correlation between the terrorist attacks and tourism industry through the case of September 11 attack. In this study, it is argued that tourism which has already a fragile nature is negative affected by terrorism. To reach the stated aim, focused on the effects of The September 11 attack which considered one of the important terrorist attack in history on international dimension and Turkey tourism

industry. In this context, the results obtained are evaluated. The result is that there is a direct and proportional correlation between terrorism and tourism, and that they strongly affect each other.

Keywords: International Terrorism, Tourism, Security, September 11 Attack, Turkey

1. Giriş

Küreselleşmeyle birlikte giderek büyüyen turizm, uluslararası düzeyde önemli bir yer edinmiştir. Turizm, diğer birçok endüstri ile ilişki içerisinde bulunan, ancak esnek yapısı itibarıyla doğacak her türlü olaydan kolayca etkilenen bir niteliğe sahiptir. Ayrıca, turizm hareketlerinin yoğun olduğu ülkeler özellikle ekonomik, sosyal, kültürel ve politik bakımdan güç elde etmektedirler. Bu bağlamda, turizm endüstrisinin aktif olarak gerçekleştiği ülkeleri ziyaret eden kişilerin serbestçe hareketini engelleyen unsurların ortadan kaldırılması elde edilen gücün artması bakımından önemlidir. Ancak, uluslararası boyutta ortaya çıkan terör ve terörizm faaliyetleri, turizmin gerçekleştiği ülkelerde güvenlik açısından bir tehdit unsuru oluşturmaktadır. Bu yönüyle devletler, politikalarını belirlerken aynı zamanda turizm ve turizmi oluşturan unsurları da göz önünde bulundurmaları gerekmektedir.

11 Eylül saldırıları, küresel boyutta her endüstride olduğu gibi turizmi de oldukça önemli oranda etkilemiştir. Bu saldırılar sonucu, turizm faaliyetlerine katılacak veya katılmak isteyen kişiler daha önceden verdikleri kararlarını özellikle güvenlik riski nedeniyle iptal ederken, turizm işletmeleri de (havayolları, seyahat acentaları konaklama işletmeleri vb) daha önceden yaptıkları rezervasyonlarını ve tüm planlarını değiştirmişlerdir. Bu durum bizlere birçok ülke ekonomisinin turizm endüstrisinden elde edeceği gelirlerin terörizm faaliyetleri nedeniyle ciddi bir şekilde etkilenebileceğini göstermektedir. Buna istinaden korkutma, yıldırma duygusu ile gerçekleştirilen şiddet eylemleri olarak bilinen terörizm faaliyetlerinin bıraktığı etki oldukça büyük olmaktadır.

Terör ve terörizm faaliyetleri turizm destinasyonları ve turizm hareketlerinin gerçekleştiği ülkeleri, ekonomi başta olmak üzere, sosyal, politik ve kültürel alanlar gibi birçok alanı etkisi altına almaktadır. Araştırmanın amacı; terörün uluslararası boyutta 11 Eylül saldırıları üzerinden ele alınarak turizm endüstrisine olan yansımalarının Türkiye örneğiyle birlikte irdelenmesidir.

2. Kavramsal Boyut: Turizm, Terör ve Terörizm

Turizmin, doğası itibarıyla faaliyetlerinin gerçekleştiği her ülkedeki olaylardan kolayca etkilenebilen ve böylece ziyaretçileri de etkileyebilen bir niteliğe sahip olduğu bilinmektedir. Turizm için yapılmış birçok farklı tanım bulunmakla birlikte genelgeçer bir tanımlama olarak

turizm geçici olarak kişilerin ikametlerinden ayrılarak belirli amaçlar için başka yerlere yaptıkları seyahatler biçimindedir. Ayrıca, turizm gidilen bölgede sosyal, ekonomik, siyasi, politik değişimler meydana getiren bir kavram olarak bilinmektedir. Ancak, en genel olarak turizmin tanımı, 1980'li yıllarda Uluslararası Bilimsel Turizm Uzmanları Birliği(AIEST) tarafından yapılmıştır. Bu tanımda turizm *“insanların devamlı ikamet ettikleri, çalıştıkları ve her zamanki olağan ihtiyaçlarını karşıladıkları yerlerin dışına seyahatleri ve buralardaki, genellikle turizm işletmelerinin ürettiği mal ve hizmetleri talep ederek, geçici konaklamalarından doğan olaylar ve ilişkiler bütünü”* şeklinde tanımlanmıştır (Kozak, 2012: 3).

Turizm, oluşturduğu ortam içerisinde sosyal, kültürel, politik, siyasi birleşme adına yani ülkeler arası yumuşak güç oluşturma konusunda önemli bir unsur olarak görülmektedir. Yumuşak güç, baskı veya para olmadan işbirliği geliştirmek, ortak değerler oluşturmaya çalışmak olarak açıklanmaktadır. Ayrıca, oluşturulacak bu değerlere yarar sağlamanın doğruluğunu, sorumluluğunu da araç olarak görmektedir (Akbaş ve Tuna, 2012: 5-17).

Birbirinden farklı kavramlar olan terör ve terörizm kavramları için literatürde birçok değişik tanımlar söz konusudur. Bu bağlamda terör genel olarak uzun süreli korku ve dehşet durumunu açıklayan bir kavram olarak tanımlanırken, terörizm ise bu durumun ortaya çıkarılması için gerekli olan stratejiyi belirlemek olarak tanımlanmaktadır (Kutlu, 2010: 8).

3. Uluslararası Boyutta Terörizm ve Turizm İlişkisi

Terörizmin, dünya üzerinde 1970'lerden ve 1980'lerin ortasında zirveye ulaştığı bilinmektedir. Krizlerden kaçamayan turizm endüstrisi pazarlama çabaları ile kendini yeniden iyileştirmeye çalışmaktadır. Ancak, yine de 1990'lı yıllarda terörizmin turizm endüstrisi üzerindeki etkisinin devam ettiği görülmektedir (Sönmez ve Graefe, 1998: 112-113).

Terörizm olaylarının turizm üzerinde önemli oranda etkin olması her ikisinin de ortak noktalarının olmasından kaynaklanmaktadır. Turizm ile terörizm arasındaki ortak noktalar; her ikisinin hedeflerinin büyük kitleler ve birden fazla ülke vatandaşı olması ile ulusal sınırları aşarak uluslararası boyut kazanma amacı şeklinde sıralanabilir. Ayrıca, ulaştırma ile iletişim alanında meydana gelen teknolojik gelişmelerin her ikisi tarafından kendi çıkarları doğrultusunda kullanılmak istenilmesi de bir diğer önemli husus olarak belirtilebilir. Tüm bunlarla birlikte, bu iki kavramın ortak noktaları olmasına rağmen iki zıt olgu olduğunun da unutulmaması gerekmektedir (Unur, 2000: 42).

Turizm kavramı, tehlike, güvenlik, risk, şiddet ile bağıntılı olarak sosyal ve davranışsal perspektiften incelendiğinde de önemli bir kavramdır(Kingsbury ve Drunn, 2004: 2-3)Turizm, genel itibariyle, ülke ekonomilerini geliştiren, istihdam oluşturan, döviz getiren ve bu şekilde ülke ekonomilerini oldukça güçlendiren bir endüstri olarak kabul edilmektedir. Bu durumda, terörist eylemlerin olduğu noktada, turizm faaliyetlerinin durma noktasına geleceği bilinmektedir. Ayrıca, politik istikrarsızlık terörizm kadar açık bir şekilde ortaya çıkmasa da yine de uluslararası turizmin önüne engel olarak çıkan bir diğer etkidir (Sönmez ve Graefe, 1998: 114).Sonuç olarak terör eylemleri, uluslararası ortamı istikrarsızlaştırarak güvensiz bir ortam oluşmasına neden olmasının yanındapolitik karmaşayada neden olmaktadır.

Terörizmin ortaya çıkardığı ekonomik sorunların; 11 Eylül2001 saldırılarından sonraki zamanlardadikkate değer bir şekilde öne çıktığı görülmektedir. Çünkü, terör eylemlerinin sonucunda insan kaybı, ekonomik kaynakların yeniden düzenlenmesi, yeniden bir terör eylemi düşüncesi terörizm ve ekonomik etkilerinin ayrıntılı irdelenmesine neden olmaktadır (Blombergve diğ., 2004: 1008).Bu saldırılar sonucu, turizm işletmelerinin ve bu işletmelerin bulunduğu ülkelerin ekonomik, sosyal zararının da bu kapsam içerisinde yer aldığı görülmektedir.

Turizm destinasyonlarının ve turistlerin daima terör eylemleri için yumuşak hedefler olarak gösterildiği bilinmektedir (Paraskevas ve Arendell, 2007: 1560-1573).Terör eylemlerinin oluşturduğu ortam, güvenli olarak bilinen ortamlar için risk oluşturmaktadır. Kişilerin güvenmediği ortamlarda yer almayacağı için güvensiz ortamların tercih nedeni olmaktan çıkmaktadır. Bir turizm bölgesine yapılacak herhangi bir saldırının bütün uluslararası dengeyi (ekonomik, sosyal, kültürel, siyasal) bozacak niteliğe sahiptir. Çünküulaştırma işletmelerinden konaklama işletmelerine kadar bütünendüstri birbirine zincirleme bağlı olduğundanaradan birinin kopmasının diğerlerini de önemli hususta etkileyecektir.

4. Uluslararası Alanda 11 Eylül Saldırıları ve Turizme Yansımaları

Turizm endüstrisi, birçok ülkenin döviz kazanmasında, istihdam, politik-siyasal ilişkilerin güçlenmesinde önemli katkı sunması ile birlikte, ülkelerin birbiri ile olan ilişkilerinde doğrudan etkilemektedir. Bu anlamda verilebilecek en iyi örneklerden biri11 Eylül 2001 saldırılarıdır.

Amerika'da (ABD) 11 Eylül 2001'de gerçekleştirilen saldırının dünya turizmine olan etkileri oldukça büyük orandadır. Dünya üzerinde turizm endüstrisinde yeralan işletmelerinçoğunun bu saldırılardan; özellikle ekonomik açıdanolumsuz yönde etkilendiği ve bu durumun turizm

endüstrisinde bir tür kriz ortamını oluşturduğu söylenebilir. Bu saldırıların ardından havayolları başta olmak üzere birçok işletme yapısal ekonomik tedbirler almasına rağmen krizden çıkmak zaman almıştır.

Uluslararası turizm endüstrisinin yakaladığı çıkış, terör örgütlerinin odak noktası olmuştur ve böylece, diğer endüstrilerle olan ilişkisinde kırılgan olması terör eylemlerinin turizme yönelmesine neden olmuştur. Bu bağlamda, terör örgütleri gerçekleştirecekleri eylemlerle turizme, hem politik hem de ekonomik açıdan zarar vermeyi amaçlamaktadır (Vijay, 2002: 1).

11 Eylül 2001'de gerçekleştirilen terör eylemleri, turizm talebinin şiddetli bir şekilde düşmesi ve zarar görmesi endüstrinin çok yönlü bir biçimde üst düzeylerde etkilendiğinin bir kanıtı olarak ortaya çıkmaktadır (Pizam, 2002: 1-3). Bu bağlamda, 11 Eylül 2001 saldırıları ile birlikte turizmde küçülme ve gerileme başlamıştır.

11 Eylül terör saldırılarının, dünya üzerinde uluslararası seyahatlerde ani ve önemli bir yankı uyandırdığı bilinmektedir. Saldırıları, genellikle havayolu seyahatinden uzaklaşmaya sebep olmuş ve belirli destinasyonlar için turistlerin tercih değişikliğine gittiği görülmüştür. Bununla birlikte, saldırıların ardından ani bir şekilde turistik taleplerdeki düşüşün, uluslararası havayollarının güvenliğine kadar etkisini gösterdiği ve yansıttığı anlaşılmaktadır. Ayrıca, bu saldırının, ABD havayollarına düşük talepten doğan olumsuz ekonomik etkisinin, 2001 ve 2002 yılları arasında küreselleşerek bütün dünyada kendisini gösterdiği ve küresel ekonominin alt seviyelere inmesine neden olduğu ya da bunu etkilediği değerlendirilmektedir (Cornwell ve Roberts, 2010: 1-13).

Turistik seyahatlerde, büyük ölçüde, seyahat güvenliği konusunda tüketici güveninin belirgin bir şekilde azaldığı; ayrıca, uçuş veya seyahatlerdeki isteksizlik, turizm endüstrisinin otel işletmeciliği, iş seyahatleri, kongre seyahatleri gibi diğer dalları da önemli bir ölçüde olumsuz yönde etkilemiştir. Tatil planlarının bir kısmı ertelenmiş, bir kısmı iptal edilmiş, turizm şirketleri yaşanan bu gelir kaybı neticesinde dar boğaza girmiş ve böylece bu saldırılardan kaynaklı olumsuz hava nedeniyle çalışanlardan bir kısmı işsiz kalmıştır. Araba kiralama (rent a car) şirketleri gibi diğer önemli turizm işletmelerinin de aynı sorunlarla karşılaşmaktadırlar. Böylece, gelir elde etme, istihdam oluşturma ve vergi geliri imkanları, turist güvensizliğine bağlı olarak kesilmektedir (Floyd ve diğ., 2004: 19-38). Aynı zamanda, endüstride yer alan işletmeler birçok yönetsel ve idari sorunla da yüzleşmek zorunda kalmıştır (Goodrich, 2002: 573-580).

Saldırıları nedeniyle havayollarını güvenilir, emin bulmayan ve tercih etmeyen turistlerin, diğer turizm işletmelerinin hizmetlerinden de faydalanmaktan vazgeçmeyi göze almışlardır. Bu durum, uluslararası boyutta planladıkları turizm faaliyetlerini ertelemelerine bağlı olarak turizm talebinde ciddi bir azalmaya neden olmaktadır. Öyleki bu durum turizm işletmeleri açısından daha önceden planlamış oldukları faaliyetlerini erteleme ya da iptal etmeleri gibi olumsuz sonuçlar doğurmuştur.

Yaşanan saldırılardan Amerikan turizmi oldukça etkilenmiştir. Ayrıca, havayolu yolcularında üst düzeyde azalma olduğu ve benzer şekilde konaklama işletmelerinde de düşüş olduğu görülmüştür. Farklı uyruklara ait çok sayıda kişi anılan saldırılarda ölmüştür. Bunun da turizme olumsuz yansıma şeklinde gerçekleşmiştir.

Şiddet kullanma veya tehdit etme olarak açıklanan terörizm eylemlerinin amacı, politik, rejim değişikliği, güç değişikliği, sosyal veya ekonomik politika değişikliğidir. Bu bağlamda 11 Eylül 2001 saldırılarının gerçekleşmesi de bu nedenlerle bağıntılıdır (Ganor, 2002: 287-304).

11 Eylül saldırıları sonrası, 2001 yılında dünya üzerindeki turist sayısında yaşanan düşüş ve endüstrinin dünyadaki % -0,5 oranında yıllık büyüme tespit edilmiştir (WTO, 2003: 2-3). Böylece, 11 Eylül 2001 saldırılarının ardından, zayıf olan uluslararası ekonomi giderek daha da zayıflamaya devam etmiştir. Bu terör eylemlerinden sonra yaşanan travma; yabancı sermaye piyasalarında, turizmde, seyahatte, tüketici davranışlarında ve ABD'den çıkan geçici sermaye üzerinde kendisini hissettirmiştir (Nanto, 2001: 2-6).

11 Eylül saldırıları sonrası, turizm ve seyahat üzerine olan yansımalar; seyahat edenlere yönelik yeni güvenlik tedbirlerinin alınması, havayollarında yaşanan talebin düşüşü, havaalanı yer destek hizmetlerinde azalma, otel ve gazino işletmeciliğinde atıl kapasiteye düşüşler olarak yaşandığı ifade edilmektedir. Ayrıca, spor ve doğal turizm endüstrisinde il/bölge bazında ortaya çıkan gelir ve istihdam küçülmeleri ile borsada işlem gören turizm şirketleri ve finansal piyasalarda yaşanan dalgalanmalar da diğer önemli yansımalar olarak karşımıza çıkmaktadır. Amerika'da gerçekleşen ve trajik olarak adlandırılan saldırı günü turizm endüstrisinin güvenliğini, altyapısını ve seyahat psikolojisini adeta değiştirmiştir. Ayrıca, ABD'deki konaklama işletmelerine etkisi oldukça üst seviyede olduğu diğer bir gerçektir. Saldırının ardından ilk üç ay grup ve tatil işletmelerinin programlarında rezervasyon iptalleri, toplantı, kongre, seminer, fuar gibi turizm faaliyetlerinin ertelenmesi veya tümüyle iptali gibi birçok sorunu da beraberinde getirmiştir (Goodrich, 2002: 574-577).

11 Eylül 2001 saldırılarının ardından sadece ABD değil, neredeyse bütün dünyanın

etkilendiği ve hatta bütün turizm işletmeleri rezervasyon iptalleri veya artemeleri ile yüzyüze kalmıştır. Bununla birlikte, İsrail, Mısır, Tunus ve Morocco'da 11 Eylül terörist saldırılarından turizm endüstrisinde etkilenmiş ülkeler arasında yer almakta olup; bu ülkelere gelen ziyaretçi sayıları, saldırı sonrası düşüş göstermektedir (Al-Hamarneh ve Steiner, 2004: 173-182). Bu ülkelere ek olarak, Kanada turizm endüstrisine de bu saldırıların olumsuz yansıdığı belirlenmiştir. Böylece, ziyaretçi sayısında düşüş yaşamaları aynı zamanda pazar paylarının düşmesi, ekonomilerinin daralması, turizm işletmelerinin doluluğunun düşüşü gibi birçok sorunu da beraberinde getirmiştir.

Uluslararası Havayolları Birliği'ne göre (IATA), terörist saldırıların ardından, küresel ölçekte havayolu endüstrisinin 1/3 oranında uçuş, yolcu, personel kaybı yaşamıştır. Havayolu endüstrisindeki bu kriz küresel turizm endüstrisinde dalgalanma meydana getirdiği ve endüstrinin toparlanması zaman almıştır. Endüstrideki bu kötü durumun sonlandırılabilmesi için üst düzey yöneticiler yeniden müşteri kazanabilmek için ani kararlarla bir takım girişimlerde bulunmuşlardır. Bu bağlamda seyahat, turizm ve konaklama araştırmacıları, saldırı sonrası iletişimin turizmdeki rolünü incelemiş ve yenilenme sürecinde iletişimin oldukça baskın bir rol oynadığını tespit etmişlerdir (Fall ve Massey, 2005: 77-90).

2000 ve 2001 yılları arasında düşen gelirin (%6) yeniden yükselmesi yaklaşık 3 yıl sürmüştür. Küresel ölçekte havayolları gelirlerinin 2000 yılında 329 milyar dolar olduğu ve 2001 yılında bu rakamın 307 milyar dolar seviyelerine kadar gerilemiştir. 2002 yılında ise 306 milyar dolara düştüğü belirtilmektedir. Bununla birlikte, 2003 yılında gelirlerin 322 ve 2004 yılında ise 379 milyar dolara yükselmiştir. Ayrıca, 2001-2002 yıllarında düşüşlerin önceki dönemlere oranla 2 katından daha fazla olduğu ve 2001 yılında 13 milyar dolar, 2002 yılında ise 11.3 milyar dolar kaybettiği açıklanmaktadır. Dünya üzerinde yolcu trafiği 2001 yılında yüzde 2.7 oranında düştüğü ve 2003 yılına kadar 2000'li yıllardaki rakama ulaşamadığı görülmektedir. Ayrıca, ekonomik kriz ile birlikte bir önceki yılın aynı dönemine göre azalan yüzde 2.1 yolcu trafiği, 2009 yılına kadar yükselmeye devam etmiştir (IATA, 2001).

Sonuç olarak, 11 Eylül terörist saldırılarının ekonomik etkileri gerçek olarak ölçülemese de Dünya Seyahat ve Turizm Konseyi, küresel ölçekte seyahat ve turizm endüstrisinde düşüşler olduğunu belirtmektedir. Bu aktiviteler, havaalanları, otel işletmeleri, araba kiralama ve tur operatörleri gibi işletmeler neredeyse 8.8 milyon turist kaybederek piyasada büyük ölçüde talep düşüklüğü olduğunu gözler önüne sermektedirler. Özellikle Kuzey Amerika ve Avrupa'da düşük uçak bileti fiyatlarıyla hızlı bir büyüme yaşanması aynı zamanda, güvenlik önlemlerinin artırılarak müşteri güveni oluşturma ile bağıntılıdır (Bennet ve Bray, 2006).

5. Türkiye’de Terör, 11 Eylül Saldırıları ve Turizm

Türkiye, son çeyrek asırdır ayrılıkçı terör ile yüzyüze kalmış ve son zamanlarda belirli ölçekte de olsa uluslararası boyutta faaliyetlerini devam ettiren terör örgütlerinin eylemlerinin odak noktası haline gelmiştir(Ağır ve Kar, 2010: 13-35). Turizmin dünya üzerindeki farkedilebilir ilerlemesi odak oluşturmasındaki en önemli nedenlerden birisidir.

1960’lı ve 1970’li yıllar boyunca Marksist/Leninist terör, 1980’li ve 1990’lı yıllarda etnik terör ve daha sonra dakökten din terörü yaşayanTürkiye’ninterörizmin birçok çeşidiyle karşılaştığı görülmektedir (Unur, 2000: 173). PKK (Partiya Karkeren Kürdistan-Kürdistan İşçi Partisi) Türkiye’de en kanlı terör örgütü olarak bilinen ve ekonomik, politik ve sosyal sorunlara kaynaklık eden bir terör örgütüdür.

Uluslararası düzeyde olduğu gibi Türkiye’de de turizm endüstrisi, yapısı gereği diğer bütün endüstrilerle ilişki içerisinde olduğu görülmektedir. Bu nedenle, diğer endüstrilerde olan herhangi bir olumlu/olumsuz faaliyet turizmi de doğrudan veya dolaylı olarak etkileyecektir.

Terörizm, 1980 yılından beri, ulusal ve uluslararası düzeyde, yasal olmayan gruplar tarafından günlük hayatın parçası olarak karşımıza çıkmaktadır. Böylece, bu tarihten sonraki yıllarda, turistik destinasyonlara yapılan terörist saldırıların artması bu bölgelerdeki iş hayatını oldukça önemli oranda olumsuz yönde etkilemektedir (Feichtinger ve diğ., 283-296).

2001 yılı Şubat krizinden olumsuz etkilenmesiyle birlikte Türk turizminde yaşanan düşüş, Amerika’daki 11 Eylül saldırılarıyla pekişmiş ve endüstriyi zarara uğratmıştır (Ongun, 2004: 87). Bu bağlamda, 11 Eylül terör saldırılarının tüm dünya ülkeleriturizminde doğurduğu sorunlardan başka Türkiye turizminin de yara aldığı açık bir şekilde görülmektedir.

Türkiye’nin turizm endüstrisini, en fazla etkileyen terör saldırıları arasında PKK örgütünün, tatil yörelerini hedef alan eylemleri de yer almaktadır. PKK terör örgütü yaptığı saldırılarla, Türk Devleti’nin turizm gelirlerini azaltmak, politik düzensizlik, Türkiye’ye gelecek turist için olumsuz tanıtım yapmak gibi çeşitli hedefler belirlemekte ve bunu kendine bir görev olarak görmektedir (Unur, 2000: 175).

Türkiye’de turizm endüstrisini etkileyen en önemli terörist eylemler arasında İstanbul’da BethIsrael ve Neve Şalom Sinagogları’na düzenlenen saldırılar (15 Ekim 2003) yer almaktadır. Bununla birlikte, bu eylemlerden beş gün sonra da HSBC Bankası ve Beyoğlu’nda bulunan İngiltere Başkonsolosluğu’na yönelik bombalı saldırılar düzenlenmesiyle turizm endüstrisine verilen zararın giderek arttığı görülmektedir (Serin,

2008: 67).

Turistik tüketiciler ve bölgelerin hedef alındığı terör eylemlerinin ardından turistik tüketicilerin ortaya koydukları ilk tepkinin, bölgeye yapılması düşünülen seyahat kararının ertelenmesi ya da iptal edilmesi yönünde olduğu görülmektedir. Bunun sonucunda, turizm gelirlerinin düşmesi başta ülke ekonomisi olmak üzere turizm endüstrisi içinde yer alan turizm işletmelerini de olumsuz yönde etkilemektedir (Feicthinger, 2001: 284).

Turizm endüstrisinde turistler, kendilerine güvenli bir ortam sunulmadığı takdirde turistik destinasyon olarak eylemlerin olduğu bir yer tercih etmeyeceklerdir. Türkiye’de yaşanan terör saldırılarının ardından turistik destinasyon seçimleri değişmiş ve turistler daha risksiz alanlara yönelmişlerdir. Çünkü, eylemler sonucunda, Türkiye’nin imajı zedelenmiş ve böylece turistlerin ülkeden giderek daha fazla uzaklaşmışlardır.

11 Eylül 2001 tarihinde Amerika’da düzenlenen saldırılar sonucunda, bütün dünyayla birlikte Türk turizmini de baltalamış ve dünya üzerindeki hava yolu şirketlerine karşı bir güvensizlik ortamı meydana getirmiştir. Bu nedenle 11 Eylül 2001 saldırılarının ardından Türkiye’ye gelmesi kesin olan turist kabileleri iptal veya erteleme seçeneğini kullanmışlardır (Göçen ve diğ., 2011: 493-509).

İstanbul’da sinagoglara (15 Ekim 2003) yapılan saldırılarla birlikte HSBC Bankası ve İngiltere Başkonsolosluğu’na düzenlenen saldırılar, turistik destinasyon olarak turistlerin güvenini kırarak adeta bir korku ortamı meydana getirmiştir (Serin, 2008: 67). Böylece, turizmin ekonomik açıdan önemli olduğu Türkiye’de hem turizmde çalışan hem de işveren için önemli kayıplar söz konusudur.

Türkiye’nin turist kabul eden bir diğer önemli turistik destinasyonlarından Kuşadası’nda 2004 ve 2005 yıllarında yapılan saldırılar sonucunda, aralarında yabancı turistlerinde bulunduğu kayıplar yaşanmıştır. Bu ölümler, destinasyonun imajına zarar vermekle birlikte, turist kabul edilebilirliğini de yavaşlatmıştır (Öztürk ve Çelik, 2009: 85-106). Ayrıca 2006 yılında Antalya ve Marmaris’te gerçekleşen saldırılar sonucunda da kayıpların ve yaralarının olması Kuşadası’nda yaşanan olayların unutulmasını güçleştirmiştir. Böylece, imaj olarak zedelenen bu destinasyonlar, aynı zamanda, Türkiye’nin turizm ekonomisinde de olumsuz bir şekilde iz bırakmaktadır (Paraskevas ve Arendell, 2007: 1562).

Turizm endüstrisinin farklı birçok insanı biraraya getirmesi ve diğer endüstrilerle yakın ilişki içerisinde olması, terörist eylemlerin hedefinde yer almasının bir nedeni olarak kabul edilebilir (Yeşiltaş ve diğ., 2008: 175-189). Terör eylemlerinden en önemlilerin başında gelen

11 Eylül 2001 saldırıları, küresel olarak turizm talebi üzerinde etkisini ciddi bir şekilde gösterdiği kaçınılmaz bir gerçektir.

Dış turizm talebinde alınan olumlu sonuçlar, 11 Eylül saldırıları ile beraber yerini endişeye bırakmıştır (Ongun, 2004: 87). Ayrıca, bu saldırılar sonucunda oluşan olumsuz hava tüm dünyada olduğu gibi, Türkiye hava yolu şirketlerine de yansımıştır. Bununla birlikte, turistler için güvensiz bir ortam oluşmuş ve uçak rezervasyon ve biletlerinde yoğun iptaller veya ertelemeler gerçekleşmiştir.

Turizm endüstrisi, yapısı gereği dış faktörle duyarlı bir niteliğe sahiptir ve 11 Eylül saldırılarının olumsuz yöndeki sonuçlarının Türkiye turizmine de sıçraması bu durumun kanıtı olarak gösterilmektedir. Bununla birlikte, bu konu ile ilgili yapılan bir araştırma ile 11 Eylül 2001'de gerçekleşen saldırıların, Türkiye'ye rezervasyon yaptıran turistlerin iptallerde bulunup bulunmadığı tespit edilmeye çalışılmıştır. Çalışma sonucunda, en çok iptal oranının Almanya'dan olduğu açıklanmıştır. Ayrıca, Japonya, İtalya ve ABD iptallerinin de turizmde önemli rol oynadığı da belirtilmiştir (Ekinci, 2005: 45-67).

6. Sonuç

Dünya üzerinde gerçekleşen terör eylemlerinin ülkelerin ekonomik, sosyal, politik hayatlarında önemli rol oynadığı bilinmektedir. Özellikle küreselleşen dünyada, terörizm eylemlerinin giderek artması, sadece olayların gerçekleştiği ülkeyi değil dünya üzerindeki tüm ülkeleri etkilemesiyle birlikte durumu daha da büyük, içinden çıkılmaz bir hale getirmektedir.

Terörist eylemlerin genel olarak, ülkelerin politik, ekonomik düzenlerini bozmak, güvenlik, güç kavramlarını yıkmak vb.gibi çeşitli amaçları bulunmaktadır. Bu noktadan hareketle, terör örgütleri hedef olarak seçecekleri endüstrilerle birlikte istediklerine ulaşmaya çalışmaktadırlar. Bu endüstriler arasında yeralan ve hassas noktaları olan turizm, terörist eylemler için odak noktası olarak tercih edilmektedir. Çünkü turizm endüstrisinin yapısı itibariyle geniş bir alana yayıldığı ve diğer tüm endüstrilerle ilişki içerisinde olması bu anlamda daha cazip bir hale getirmektedir. Ayrıca, turizm, sadece ulusal değil uluslararası boyutlarda da kendisini göstermekle birlikte, birçok dünya vatandaşı tarafından turizm faaliyetlerinin gerçekleştirilmesi, dünyada meydana gelen herhangi bir olay anında turizm endüstrisine de olumlu veya olumsuz bir şekilde yansımaya sebep olacaktır. Bu bağlamda, terör saldırılarını gerçekleştirecek örgütlerin, bu endüstri üzerine yoğunlaşarak faaliyetlerini bu alana kaydırmaktadırlar.

Terörist eylemlerden en önemlileri arasında yeralan ABD’de meydana gelen 11 Eylül saldırıları tüm dünyayı olumsuz yönde etkileyerek dünya ekonomisinde gerileme yaşanmasına neden olmuştur. Bununla birlikte, daha önceden oluşturulmuş politikaların ve politik ilişkilerin yeniden gözden geçirilmesi gerekliliği ortaya çıkmıştır. Ayrıca, bu saldırı sonucunda insanların güvenlik sorunları artarken, istihdam ve gelir düzeylerinde düşüşler görülmüş ve bu durum tüm dünyaya yayılmıştır. Bu bağlamda, bu saldırılardan en çok etkilenenlerden biri de turizm endüstrisi olmuştur.

11 Eylül saldırıları ile birlikte turizm işletmelerinin, rezervasyon iptalleri, ertelemeleri, istihdam ve gelir düşüşü, güvenlik gibi birçok sorunla yüzyüzekalmış ve bu durumu çözmekte oldukça zorlanmışlardır. Ayrıca, özellikle havayolu işletmelerinin, turistlerin 11 Eylül öncesi yaptırdıkları rezervasyonların iptalleri ile ekonomik açıdan oldukça sıkıntı yaşamışlardır. Bununla birlikte, konaklama işletmelerine daha önceden yapılan rezervasyonların iptal/erteleme kararlarının alınmasıyla zor durumda kaldığı ve promosyonlarla yeniden turizmi canlandırmaya çalışmışlardır. Konaklama işletmelerinin yanında, havayolu işletmelerinin de müşteri güvenini yeniden kazanmak için güvenlik konusunda yeniden önlemler aldığı ve bu doğrultuda politikalar oluşturmaya çalıştığı açıklanmıştır.

11 Eylül saldırılarının önemli derecede etkisini gösterdiği bir diğer ülke ise Türkiye’dir. Turizm talebinin giderek arttığı ve turistik destinasyon tercih sıralamasında ön sıralarda yeralan Türkiye’nin, bu saldırıların ardından dış talepte düşüşle karşılaştığı anlaşılmaktadır. Havayolları uçuş ve otel rezervasyonları iptal edilerek büyük bir talep düşüklüğü meydana gelmiştir. Bununla birlikte, Türkiye’nin turizm endüstrisinden kazandığı ve ülke ekonomisini kalkındıran gelir düzeyinde de azalmalar ortaya çıkmıştır. Havayolları ve konaklama işletmelerinin, müşteriye yeniden kazanmak adına, fiyat düşürerek yaptıkları uygulamalarla birlikte yeniden canlanma sağlamaya çalışılmayı amaçladıkları görülmektedir.

Turizm hassas bir olgu olması nedeniyle terör eylemlerinden en yüksek düzeyde etkilenmiştir. İnsanlar can ve mal güvenliğini önceleyip, daha çok gezme, görme, güzel vakit geçirme gibi arayışların bir cevabı olan turistik eylemlerden uzaklaşmışlardır. Bu tutum dünya genelinde de Türkiye özelinde de turist ve turistik gelir azalışına neden olmuştur. Ayrıca terör eylemleri, ülke ya da bölge imajını da olumsuz etkilemektedir. Bu nedenle anılan eylemlerin ekonomik, sosyal ve diğer yönlerden etkileri sadece mevcut zamana değil yıllara sari bir şekilde de meydana gelmektedir.

Kaynakça

Ağır, H. ve Kar, M. (2010). Terörizmin Makroekonomik Sonuçları Üzerine Bir Değerlendirme, *Finans Politik & Ekonomik Yorumlar*, 47(539), ss. 13-35.

Akbaş, Z. ve Tuna, H. (2012). Bir Dış Politika Aracı Olarak Yumuşak Gücün Turizm Sektörüne Etkisi: Türkiye Örneği Üzerinden Bir Değerlendirme, *Finans, Politik & Ekonomik Yorumlar*, 49(571), ss.5-17.

Al-Hamarneh, A. ve Steiner, C. (2004). Islamic Tourism: Rethinking the Strategies of Tourism Development in the Arab World After September 11, 2001, *Comparative Studies of South Asia, Africa and the Middle East*, 24(1), ss. 173-182.

Bennet, M. ve Bray, H. (2006). 'The Impact of Terrorism on Tourism', [http://ww2.ecclesbourne.derbyshire.sch.uk/ecclesbourne/content/subsites/geography/files/A2%20Student%20Tourism%20Essays/Terrorism%20\(Harrold%20and%20Mark\).doc](http://ww2.ecclesbourne.derbyshire.sch.uk/ecclesbourne/content/subsites/geography/files/A2%20Student%20Tourism%20Essays/Terrorism%20(Harrold%20and%20Mark).doc) (08.04.2014).

Blomberg, S. B., Hess, G. D. ve Orphanides, A. (2004). The Macroeconomic Consequences of Terrorism, *Journal of Monetary Economics*, 51 (5), ss.1007-1032.

Cornwell, D. ve Roberts, B. (2010). 'The 9/11 Terrorist Attack and Overseas Travel to the United States: Initial Impacts and Longer-Run Recovery', *Office of Immigration Statistics Working Paper*, http://www.dhs.gov/xlibrary/assets/statistics/publications/ois_ni_911_wp.pdf (28.08.2016).

Death Statistics (9/11). <http://www.statisticbrain.com/911-death-statistics/>, E.T. 06.09.2016.

Ekinci, M. B. (2005). Türkiye'nin Uluslararası Hizmet Ticaretindeki Yeri ve Mukayeseli Üstünlükler Çerçevesinde Turizm Sektörü, *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, (33), ss.45-67.

Fall, L. T. ve Eric, J. (2005). Massey The Significance of Crisis Communication in the Aftermath of 9/11: A National Investigation of How Tourism Managers Have Re-Tooled Their Promotional Campaigns, *Journal of Travel & Tourism Marketing*, 19 (2-3), ss. 77-90.

Floyd, M. F., Gibson, H. , Pennington-Gray, L. ve Thapa, B. (2001). The Effect of Risk Perceptions on Intentions to Travel in the Aftermath of September 11, *Journal of Travel & Tourism Marketing*, 15(2-3), ss.19-38.

Ganor, B. (2002). Defining Terrorism: Is One Man's Terrorist Another Man's Freedom Fighter, *Police Practice and Research*, 3(4), ss. 287-304.

Goodrich, J. N., (2002). September 11, 2001 Attack on America: A Record of the Immediate Impacts and Reactions in the USA Travel and Tourism Industry, *Tourism Management*, 23(6), ss.573-580.

Göçen, S., Yirik, Ş. Ve Yılmaz, Y. (2011). Türkiye'de Krizler ve Krizlerin Turizm Sektörüne Etkileri, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 16(2), ss.493-509.

IATA, 'The Impact of September 11 2001 on Aviation', <http://www.iata.org/pressroom/Documents/impact-9-11-aviation.pdf> (06.09.2016).

Kingsbury, P. T. ve Stanley D. B. (2008). Freud, Tourism, and Terror, *Journal of Travel & Tourism Marketing*, 15(2-3), ss. 39-61.

Kozak, N., Kozak, M.A. ve Kozak, M.(2012). *Genel Turizm İlkeler-Kavramlar*, Detay Yayıncılık: Ankara.

Kutlu, R.(2010). Uluslararası Terörizm ve 11 Eylül Sonrasında Türkiye'nin Terörizmle Mücadelesi, *Yüksek Lisans Tezi*, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trabzon.

Nanto, D. K. (2001). 9/11 Terrorism: Global Economic Costs, *CRS Report for Congress*, Congressional Research Service, ss.2-6.

Ongun, U. (2004). Krizlerin Antalya Turizmüne Etkileri, *Yüksek Lisans Tezi*, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.

Öztürk, S. ve Çelik, K. (2009). Terörizmin Türkiye Ekonomisi Üzerine Etkileri (elektronik versiyon), *Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi*, 1(2), ss.85-106.

Paraskevas, A. ve Arandell, B. (2007). A Strategic Framework for Terrorism Prevention and Mitigation in Tourism Destinations, *Tourism Management*, 28(6), ss. 1560-1573.

Pizam, A. (2002). Tourism and Terrorism, *International Journal of Hospitality Management*, 21(1), ss.1-3.

Sakhuja, V. (2002). 'Terrorism and Tourism', <http://www.ipcs.org/article/terrorism/terrorism-and-tourism-699.html> (07.04.2012).

Sönmez, S. F. ve Graefe, A. R. (1998). Influence of Terrorism Risk on Foreign Tourism Decisions, *Annals of Tourism Research*, 25 (1), ss.112-144)

Unur, K. (2000). Turizm-Terörizm İlişkisi ve Türkiye Örneği, *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, (11), ss.169-177.

World Tourism Organization (2001). Tourism Highlights 2001, Madrid: 2001 Editions, <http://www.e-unwto.org/doi/book/10.18111/9789284406845>, (06.09.2016).

World Tourism Organization (2002). Tourism Highlights 2002, Madrid: 2002 Editions, <http://www.e-unwto.org/doi/book/10.18111/9789284406876>, (06.09.2016).

World Tourism Organization (2003). Tourism Highlights 2003, Madrid: 2003 Editions, <http://www.e-unwto.org/doi/book/10.18111/9789284406647>, (06.09.2016).

World Tourism Organization (2004). Tourism Highlights 2004, Madrid: 2004 Editions, <http://www.e-unwto.org/doi/book/10.18111/9789284407910>, (06.09.2016).

World Tourism Organization (2005). Tourism Highlights 2005, Madrid: 2005 Editions, <http://www.e-unwto.org/doi/book/10.18111/9789284411900>, (06.09.2016).

World Tourism Organization (2006). Tourism Highlights 2006, Madrid: 2006 Editions, <http://www.e-unwto.org/doi/book/10.18111/9789284413492>, (06.09.2016).

Yeşiltaş, M., Öztürk İ. Ve Türkmen, F. (2008). Terör Faaliyetlerinin Turizm Sektörüne Etkilerinin Çözüm Önerileri Perspektifinde Değerlendirilmesi, *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(1), ss.175-189.